

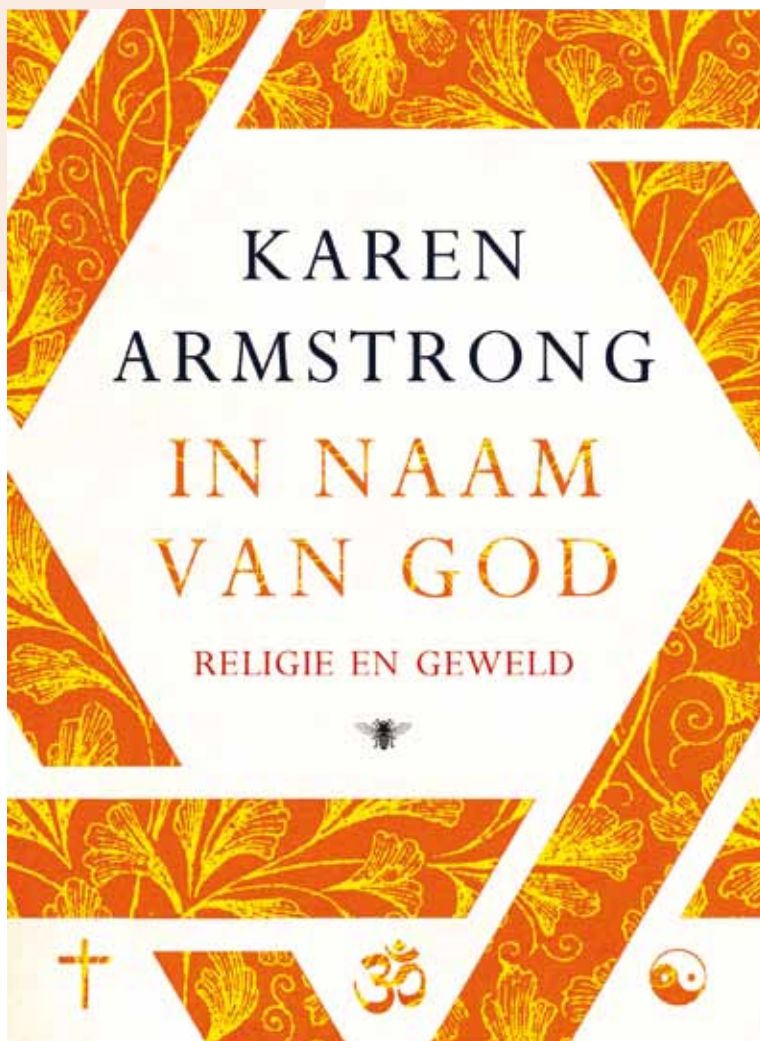
wat duister randje. Hiermee zet Mazower mijns inziens een meer realistisch beeld neer van internationale samenwerking, met al haar gebreken, dan veel westerse academische literatuur. Het vijfhonderd pagina's dikke boek is een enorme leesuitdaging, vanwege de overdaad aan namen, plaatsen en gebeurtenissen die elkaar in hoog tempo afwisselen en die door Mazower niet altijd worden toegelicht – vermoedelijk in de veronderstelling dat de lezer wel weet waar het over gaat. Dit maakt het boek ongeschikt voor niet-ingewijden in de moderne geschiedenis en filosofie. Het feit dat er geen duidelijke concluderende paragraaf aan het einde van ieder hoofdstuk zit, maakt dat je jezelf als lezer soms wat verliest in alle details. De enige illustraties in het boek zijn stukken uit primaire bronteksten, zoals een gedeelte van een toespraak van Truman over zijn *Point Four Program*, waarvan sommigen overigens prima geschikt zijn om met leerlingen te bestuderen. Leesvragen die daarbij gesteld zouden kunnen worden zijn bijvoorbeeld: welke ideologie komt in dit stuk naar voren of, in het geval van de net genoemde toespraak, welke kenmerken van containment-politiek zien we hier terug? Alles bij elkaar genomen is *Wereldheerschappij* geen gemakkelijke literatuur en zonder voorkennis is er waarschijnlijk niet doorheen te komen. Mét genoeg kennis van de politieke en maatschappelijke ontwikkelingen van de negentiende en twintigste eeuw echter, geeft dit boek een fantastisch en gedetailleerd overzicht van alle internationale ontwikkelingen vanaf keizer Napoleon tot aan president Obama.

Merith Reinders

BROODNODIGE NUANCE IN DISCUSSIE OVER GEWELD EN RELIGIE

Een vaak gehoorde populistische claim is dat alle religies in essentie een bron zijn van agressie, intolerantie en verdeeldheid. Het is een standpunt dat het zeker sinds 9/11 goed doet. Binnen de hedendaagse geopolitieke spanningen schetsen de gruweldaden van religieuze fundamentalisten namens IS en Boko Haram vrijwel dagelijks een zeer oorlogszuchtig beeld. Wereldreligiedeskundige Karen Armstrong probeert met *In naam van God* echter af te rekenen met het wijdverspreide beeld dat religie de oorzaak is van alle grote oorlogen. In een reis door de tijd neemt ze de lezer mee door de geschiedenis, van de prehistorie tot het heden. Armstrong doet met haar betoog een poging om voor een genuanceerder beeld te zorgen als het gaat om politiek en religie. Ze maakt duidelijk dat de werkelijke redenen voor oorlog doorgaans niet zozeer religieus zijn geweest, maar veelal sociaal, economisch of politiek. Het is volgens Armstrong dan ook onterecht religie tot zondebok te degraderen, zoals de moderne samenleving vaak doet. De neiging tot geweld is in het menselijk brein voorgeprogrammeerd. In de hersenen zit namelijk een deel – door Armstrong ‘het oude brein’ genoemd – waarin geen plaats is voor altruïstische impulsen. Het is sec gericht op individuele overleving, en zou van ons regelrechte moordenaars maken als we in de loop van de tijd niet twee andere hersendelen hadden ontwikkeld. Deze delen – het limbische systeem en de neocortex – stellen ons in staat anderen lief te hebben en primitieve emoties

te onderdrukken. In de loop van de tijd ontwikkelde politieke structuren hebben er echter voor gezorgd dat de gewelddadige natuur van de mens regelmatig in georganiseerde vorm komt bovendrijven. Met de komst van agrarische samenlevingen vanaf 9.000 v.Chr., groeiden namelijk ook de bevolkingsaantallen, en daarmee de hoeveelheden voedsel die nodig waren. Dit leidde vervolgens tot een systeem waarin een kleine groep het overschot kon gebruiken om zichzelf te verrijken, een geweldsmonopolie kon opbouwen en de rest van de bevolking kon domineren. Met het land en de boeren als voornaamste inkomstenbronnen, werden oorlog en systematische onderdrukking voortaan noodzakelijk om de agrarische economie op gang te houden. Om het systeem in stand te houden, nieuw land te veroveren en hongerige nomaden buiten de deur te houden, was dit onvermijdelijk. Het systeem van onderdrukking en oorlog mag dan een zeer negatieve connotatie hebben, het was tegelijkertijd een voorwaarde voor vooruitgang. Zonder een klasse met genoeg tijd om kunsten en wetenschappen te ontwikkelen, waren samenlevingen waarschijnlijk altijd op een primitief niveau blijven steken. Alle premoderne beschavingen hanteerden dan ook hetzelfde systeem van onderdrukking, waarbij het leger steeds verder uitbreidde zodra een staat verder groeide. In tegenstelling tot wat vaak beweerd wordt, stelt Armstrong dat de rol van religie binnen oorlogen bijzonder ambivalent was. Religie vormde het middel bij uitstek om oorlog ►

IN NAAM VAN GOD. RELIGIE EN GEWELD Karen Armstrong (De Bezige Bij, Amsterdam/Antwerpen 2015), 548 blz., € 29,90

en onderdrukking te rechtvaardigen. Armstrong laat mooi zien dat dit in feite nooit veranderd is, ook niet nadat seculiere naties het heersende politieke systeem werden. Het agressieve nationalisme en kolonialisme dat daarmee gepaard ging, werd eveneens gelegitimeerd met religie. Het sterke punt van het boek is echter dat het laat zien dat de weerstand tegen onrecht ook vaak door religie geïnspireerd werd. Met tal van voorbeelden toont ze aan dat religie zodoende tevens een remmend effect heeft gehad op oorlogszucht. Het fundamentele probleem ligt volgens

Armstrong dan ook vooral in de menselijke aard en de staatsstructuren, en niet in religie. Armstrong heeft een bijzonder interessant betoog geschreven, waarin ze haar punt maakt via tal van achtergronden en historische gebeurtenissen. Voor geschiedenisdocenten is dit boek een mooi handvat voor de broodnodige nuance. In een tijd waarin politici een aanslag door moslims op een satirisch weekblad aangrijpen om op het gevaar van religie te wijzen om stemmen te winnen, is dat geen overbodige luxe.

Jan Verdonk

HET WONDERBAARLIJKE LEVEN VAN VÁCLAV HAVEL

'Gods wegen zijn ondoorgrondelijk,' zou mijn gereformeerde vader hebben gezegd als hij nog geleefd had en Václav Havel. Een leven had gelezen. En inderdaad, de levensgeschiedenis van de oud-president van Tsjechië zou je een godswonder kunnen noemen. Havel groeide op in een rijke familie. Zijn vader bezat bouw- en vastgoedprojecten in Praag en diens broer was eigenaar van een van de grootste filmstudio's in Europa. Maar het communistisch bewind belemmerde hem zijn studiedromen te verwezenlijken. Op veertienjarige leeftijd werd hij al 'als bourgeois-element gebrandmerkt, onwaardig om zelfs maar een middelbareschooldiploma te ontvangen'. Via een avondopleiding wist hij ondanks dat stempel toch nog aan de benodigde papieren te komen. Echter, een academische opleiding zat er niet meer in. Wat restte was een paar jaar militaire dienst – geen fijne tijd, want jongens als hij moesten de vervelendste klussen doen. Na zijn dienstitijd hoopte hij opnieuw op toelating tot de universiteit, maar dat lukte wederom niet. Uiteindelijk werd hij niet helemaal op een zijspoor gezet, maar kon hij in een theater als toneelknecht aan de slag. En daar begon het sprookje. Het sprookje dat we allemaal kennen. Havel werd schrijver van toneelstukken, die overal in de wereld nog steeds worden opgevoerd, auteur van vermaarde essays en prachtige toespraken en ontvanger van tal van eervolle prijzen waaronder